

โครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลามในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ต
SHARI'AH GOVERNANCE STRUCTURE OF ISLAMIC FINANCIAL COOPERATIVES
IN KRABI AND PHUKET PROVINCES, THAILAND

อริศ หัสมา^{1*}, อัลอามีน มะเต², อัदनัน อัลฟาริตี³ และฮาเก็ม เจณี⁴
Aris Hassama^{1*}, An-amin Matae², Adnan Alfariti³ and Hageem Cheni⁴

¹ อาจารย์ประจำ, วิทยาลัยอิสลามศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Lecturer, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

² อาจารย์ประจำ, คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

² Lecturer, Faculty of Management Sciences, Yala Rajabhat University

^{3,4} อาจารย์ประจำ, คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

^{3,4} Lecturer, Faculty of Liberal Arts and Social Sciences, Fatoni University

* Corresponding author, E-mail: aris.h@psu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลามในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ต ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้บริหารระดับสูงของสหกรณ์อิสลามทั้ง 7 แห่ง จำนวน 18 คน ในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ต ใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Constant Comparative Analysis) ในการจำแนกโครงสร้างของระบบชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลาม ผลการวิจัยได้ข้อค้นพบที่เป็นโครงสร้างของระบบชะรีอะห์ภิบาล 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) อนุกรรมการด้านชะรีอะห์ภายใน 2) คณะกรรมการชะรีอะห์ 3) คณะที่ปรึกษาชะรีอะห์ของเครือข่ายสหกรณ์อิสลาม

จากข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลามส่วนใหญ่ในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ตมีความคล้ายคลึงกับโครงสร้างชะรีอะห์ภิบาลของประเทศในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ออกกลางมากกว่าโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั่นคือคณะที่ปรึกษาชะรีอะห์ส่วนกลางไม่ได้กำหนดหรือควบคุมด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์ หากแต่ให้ข้อเสนอแนะเมื่อสหกรณ์อิสลามร้องขอไป เนื่องจากสหกรณ์ส่วนใหญ่มีคณะกรรมการชะรีอะห์ของสถาบันการเงินอยู่แล้ว แม้ว่าสหกรณ์อิสลามมีโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลเป็นรูปธรรม แต่บทบาทและแผนงานในการกำกับดูแลยังคงไม่เด่นชัดนัก หากเครือข่ายสหกรณ์อิสลามแห่งประเทศไทยทำงานเชิงรุกในการกำหนดแนวทางด้านชะรีอะห์ภิบาล จะช่วยเสริมความเข้มแข็งในประเด็นนี้ให้กับแต่ละสหกรณ์อิสลามได้

คำสำคัญ: ชะรีอะห์ภิบาล, สหกรณ์อิสลาม, กระบี่, ภูเก็ต

Abstract

This qualitative research aims to explore the Shari'ah governance structure of Islamic Cooperatives in Krabi and Phuket Provinces, Thailand. The data were collected by in-depth interviews from 18 executives of 7 Islamic cooperatives in Krabi and Phuket provinces. Using Constant Comparative Analysis to identify the structure of Shari'ah governance of Islamic Cooperatives. Three structures were found as follows: 1) Shari'ah subcommittee, 2) Shari'ah board, 3) Shari'ah advisory board. The findings show that the structure of Shari'ah governance of Islamic cooperatives in Krabi and Phuket provinces is closer to those in the Middle East than the Southeast Asia. That is, the central Shari'ah advisory council (CSAC) does not define or regulate the Shari'ah governance of each cooperative. CSAC only advise when the Islamic Cooperative requests. Most cooperatives have their own Shari'ah committees. Although the Islamic Cooperative has a concrete Shari'ah structure. But the role and plan of Shari'ah governance are still unclear. If the network of Islamic cooperatives in Thailand is proactive in establishing the Shari'ah governance guideline, this will strengthen each Islamic cooperative in this matter.

Keywords: Shariah Governance, Islamic Cooperative, Krabi, Phuket

บทนำ

สถาบันการเงินมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจการเงินของประเทศ โดยทำหน้าที่ระดมและจัดสรรเงินทุนแก่ภาคเศรษฐกิจจริง การชำระราคาและบริการ การบริหารความเสี่ยง รวมถึงการให้ข้อมูลทางการเงินเพื่อการตัดสินใจ ดังนั้นการดูแลให้การดำเนินงานของสถาบันการเงินมีประสิทธิภาพ โปร่งใส มีธรรมาภิบาลและบริหารความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายกับเงินฝากของประชาชนจึงเป็นเรื่องสำคัญ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2560) ในภูมิภาคเอเชีย การทุจริตของผู้มีอำนาจทั้งทางการเมืองและวงการธุรกิจ นำไปสู่ความล่มสลายของเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ดังนั้นเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียจึงเกิดกระแสเรียกร้องความโปร่งใสในการทำธุรกิจกันมากขึ้น เพื่อเรียกความเชื่อถือเชื่อมั่นจากนักลงทุนต่างประเทศที่จะเข้ามาลงทุนเพื่อให้เกิดการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจ จึงเกิดความตื่นตัวในเรื่องของบรรษัทภิบาลขึ้นมา

สหกรณ์เป็นอีกสถาบันการเงินหนึ่งที่ไม่ใช่ธนาคารแต่ให้บริการด้านการเงินแก่สมาชิก สหกรณ์ถูกแบ่งออกเป็น 7 ประเภท โดยใช้ลักษณะอาชีพหรือกิจการของสมาชิกเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ประมง สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์นิคม สหกรณ์บริการ และสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559) สหกรณ์ทุกประเภทอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559) แม้จะไม่มีสหกรณ์อิสลามอยู่ใน 7 ประเภทตามการแบ่งของกรมส่งเสริมสหกรณ์ก็ตาม แต่คำว่าสหกรณ์อิสลามก็ถูกเรียกโดยสมาชิกของสหกรณ์ที่ดำเนินธุรกรรมตามรูปแบบที่สอดคล้องกับชะรีอะห์ (หลักการทางกฎหมายอิสลาม) โดยส่วนใหญ่สหกรณ์อิสลามจดทะเบียนในประเภทสหกรณ์ออมทรัพย์และสหกรณ์บริการ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2561) สหกรณ์อิสลามได้ดำเนินการครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2530 ในจังหวัดปัตตานีในชื่อสหกรณ์อิสลามปัตตานี (Hassama, 2017) หลังจากนั้นจึงมีสหกรณ์อื่นๆ

ที่ดำเนินธุรกรรมในรูปแบบคล้ายกันนี้ในจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งสิ้น 54 แห่งในปี พ.ศ. 2557 (มีซัลัน สุหลง และเกษตรชัย และหีม, 2558) อย่างไรก็ตาม สหกรณ์อิสลามเหล่านี้เผชิญกับปัญหาในการดำเนินงาน เนื่องจากสหกรณ์อิสลามไม่ได้มีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนในการกำกับดูแลจากภาครัฐ แม้จะมีการเรียกร้องให้เพิ่มประเภทของสหกรณ์อิสลามเป็นสหกรณ์ประเภทที่ 8 เพื่อให้การดำเนินธุรกรรมต่าง ๆ ของสหกรณ์สามารถสอดคล้องกับกฎเกณฑ์และหลักชะรีอะห์ได้อย่างแท้จริง (มนชยา อูรูยศ, 2553)

หากพิจารณาถึงการกำกับดูแลสถาบันการเงินที่ดำเนินธุรกรรมตามหลักชะรีอะห์แล้ว พบว่าหน่วยงานที่ทำหน้าที่นี้ คือ Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) และ The Islamic Financial Services Board (IFSB) ได้ออกกฎเกณฑ์และแนวทางการกำกับดูแลด้านชะรีอะห์หรือชะรีอะห์ภิบาล (Shariah Governance) เพื่อให้สถาบันการเงินเหล่านั้นได้นำเอาไปเป็นแนวทางการกำกับดูแลสถาบันการเงิน โดยกำหนดให้สถาบันการเงินต้องคณะกรรมการที่ปรึกษาด้านชะรีอะห์ (Shariah advisory Board: SAB) ภายในสถาบันการเงิน เน้นบทบาทที่เป็นอิสระเพื่อทำหน้าที่ในการกำกับดูแล ตรวจสอบและสอบทาน การดำเนินงานของสถาบันการเงินให้อยู่ภายใต้กรอบของหลักการอิสลามว่าเรื่องระบบการเงินอิสลาม (AAOIFI, 2010; IFSB, 2009) เพื่อให้เกิดระบบการถ่วงดุล และตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ

สำหรับประเทศไทย มีเพียงงานวิจัยของ พรชัย เพชรทองคำ (2550) ที่ทำการศึกษาทัศนคติของลูกค้ายธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทยที่มีต่อบทบาทและหน้าที่ของคณะที่ปรึกษาด้านศาสนา (ชะรีอะห์) ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่าลูกค้ายของธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทยมีทัศนคติโดยรวมในระดับสูง ถึงความสำคัญของคณะที่ปรึกษาด้านศาสนาหรือชะรีอะห์บอร์ดในบทบาทและหน้าที่ในการให้คำปรึกษาประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องด้านชะรีอะห์ในการดำเนินงานของธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย เพื่อให้ความเห็นชอบ พิจารณาผลิตภัณฑ์การเงินและการให้บริการของธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย ในขณะเดียวกันการกำกับดูแลทางด้านชะรีอะห์ภิบาลยังไม่มีที่ชัดเจนและเป็นแนวปฏิบัติที่ร่วมกันของสถาบันการเงิน ซึ่งมีเพียงแต่ที่จะทำตามกฎระเบียบเรื่องหลักธรรมาภิบาลในสถาบันการเงินที่ออกโดยธนาคารกลางแห่งประเทศไทยโดยหลักทั่วไปเท่านั้น ซึ่งยังไม่ครอบคลุมถึงแนวปฏิบัติด้านชะรีอะห์ภิบาลสำหรับสถาบันการเงินที่ให้บริการการเงินอิสลาม ดังนั้นทางผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสถาบันการเงินที่ให้บริการการเงินอิสลาม เพื่อที่จะเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่สถาบันการเงินอิสลามในประเทศไทยในการพัฒนา เจริญเติบโต อย่างยั่งยืน มั่งคั่ง เทียบเท่าสถาบันการเงินอิสลามของต่างประเทศในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลามในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ต

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

จากการที่ระบบการเงินอิสลามได้รับความสนใจในหลายพื้นที่ของโลก การพัฒนาด้านระบบการดำเนินงานที่ให้ได้มาตรฐานและมีประสิทธิภาพย่อมเป็นสิ่งที่จะต้องติดตามไปอย่างปฏิเสธไม่ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สถาบันการเงินอิสลามเหล่านี้ควรให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันก็คือการกำกับดูแลสถาบันการเงินให้มีความสอดคล้องกับหลักการและกฎของชะรีอะห์ (Hasan, 2011; Grassa, 2013) หรือระบบชะรีอะห์ภิบาล อันเนื่องมาจากการประเด็นและปัญหาใหม่ๆ ที่เพิ่มมากขึ้นในระบบการเงินยุคปัจจุบัน

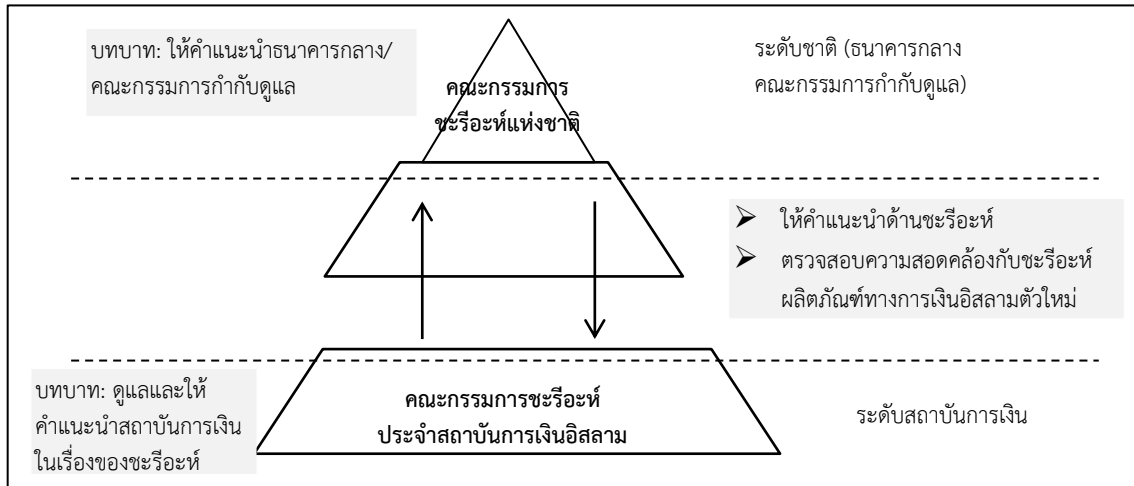
ในระบบชะรีอะห์ภิบาล สถาบันการเงินอิสลามต้องคำนึงในหลายๆ แง่มุม อาทิ การรับผิดชอบ ความเป็นอิสระ ความสามารถ ความไว้วางใจได้ ความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล (Obid & Naysary, 2014) โดยผู้ที่ได้รับประกันได้ว่าการดำเนินงานของสถาบันการเงินมีความสอดคล้องกับระบบชะรีอะห์ภิบาลนั้นย่อมเป็นของคณะกรรมการชะรีอะห์ (Shariah Board) คณะกรรมการกลุ่มนี้เป็นส่วนสำคัญของระบบชะรีอะห์ภิบาลที่จะคอยกลั่นกรองการดำเนินงานต่างๆ ของสถาบันการเงินให้มีความสอดคล้องกับระบบชะรีอะห์ ทำหน้าที่หลักสำคัญคือเป็นทั้งผู้ดูแล ควบคุม ตรวจสอบบัญชี ให้แนวทางหรือฟัตวา และเป็นทีปรึกษาของสถาบันการเงิน (Obid & Naysary, 2014; Grassa, 2013) การตั้งคณะกรรมการชะรีอะห์นี้เองจะทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมั่นใจได้ว่าทุกกิจกรรมของสถาบันการเงินไม่ขัดแย้งกับชะรีอะห์ (Grais & Pellegrini, 2006)

คณะกรรมการชะรีอะห์ของสถาบันการเงินจะถูกจัดตั้งขึ้นมาเป็นกลุ่มผู้ที่มีความรู้และ/หรือประสบการณ์ด้านชะรีอะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเงินอิสลาม (Usmani, 2002) โดยคณะกรรมการชะรีอะห์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการกำกับดูแลภายใน เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของสถาบันการเงิน (Rammal, 2006)

ส่วนสำคัญที่ทำให้ระบบการเงินอิสลามมีความเข้มแข็งและเป็นทีไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม คือการที่สถาบันการเงินอิสลามมีคณะกรรมการชะรีอะห์และโครงสร้างระบบชะรีอะห์ภิบาลที่รัดกุม (Hasan, 2011) พร้อมด้วยความเป็นอิสระและอำนาจหน้าที่ในการดูแลการดำเนินงานของสถาบันการเงิน โดยสถาบันการเงินในประเทศต่างๆ ก็มีโครงสร้างและการกำหนดบทบาทคณะกรรมการชะรีอะห์ที่แตกต่างกัน

ประเทศมาเลเซียมีการพัฒนาทางด้านการเงินอิสลามที่เป็นระบบมากที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สถาบันการเงินแรกที่เป็นที่รู้จักของประเทศมาเลเซียคือตะบุงฮัจญ์ (Tabung Haji) หรือกองทุนฮัจญ์ ก่อตั้งในปีค.ศ.1969 ตามมาด้วยธนาคารอิสลามในปีค.ศ.1983 (Grassa, 2013) โดยรูปแบบโครงสร้างของคณะกรรมการชะรีอะห์จะมี 2 ส่วนด้วยกันคือคณะกรรมการชะรีอะห์แห่งชาติ (National Shariah Council) ที่จะดูแลให้คำชี้แนะและกำหนดมาตรฐานด้านชะรีอะห์แก่ธนาคารกลาง และคณะกรรมการกำกับดูแล นอกจากนี้คณะกรรมการชะรีอะห์แห่งชาติยังมีหน้าที่แก้ปัญหาทางด้านชะรีอะห์ของสถาบันการเงินและธนาคารอิสลามและวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ทางการเงินใหม่ ๆ ที่เสนอมาจากสถาบันการเงินอิสลามต่าง ๆ (Grassa, 2013; Hasan, 2011) โดยจะมีชื่อแตกต่างกันในแต่ละประเทศ เช่นในมาเลเซียจะเรียกว่าสภาที่ปรึกษาด้านชะรีอะห์ (Shariah Advisory Council) ในอินโดนีเซียเรียกว่าสภาชะรีอะห์แห่งชาติ (National Shariah Council)

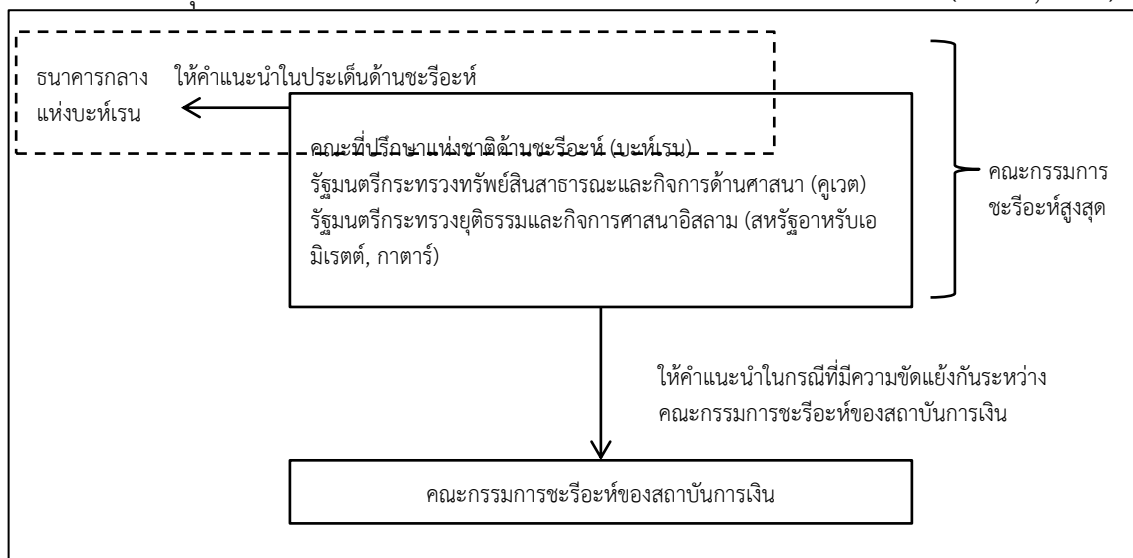
ส่วนที่สองคือคณะกรรมการชะรีอะห์ประจำสถาบันการเงินอิสลามมีหน้าที่ดูแลตรวจสอบการดำเนินงานของสถาบันการเงินอิสลามให้มีความสอดคล้องกับหลักชะรีอะห์ โดยใช้แนวทางที่คณะกรรมการชะรีอะห์แห่งชาติได้วางไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ (Grassa, 2013)

ภาพประกอบที่ 1 แผนภาพแสดงโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสถาบันการเงินในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มา: Grassa (2013)

ในขณะเดียวกันระบบการกำกับดูแลด้านชะรีอะห์ของกลุ่มประเทศตะวันออกกลางมีความแตกต่างจากกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศบะห์เรนเท่านั้นที่คณะกรรมการที่ปรึกษาชะรีอะห์จะให้คำแนะนำผ่านทางธนาคารกลางบะห์เรน ส่วนประเทศอื่นโดยส่วนใหญ่จะให้กระทรวงที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลการเงินของประเทศเป็นผู้ดูแล อาทิ คูเวตให้รัฐมนตรีกระทรวงทรัพย์สิน สาธารณะและกิจการศาสนา (Ministry of Awqaf and religious affairs) สหรัฐอาหรับเอมิเรตต์และกาตาร์มอบให้รัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมและกิจการศาสนาอิสลามเป็นผู้กำกับชะรีอะห์ของสถาบันการเงิน (Grassa, 2013; Hasan, 2011)

ข้อแตกต่างสำคัญอีกข้อก็คือ คณะกรรมการชะรีอะห์แห่งชาติในกลุ่มประเทศตะวันออกกลางจะไม่แทรกแซงหรือกำกับดูแลการทำงานของคณะกรรมการชะรีอะห์ประจำสถาบันการเงิน ยกเว้นกรณีที่มีข้อขัดแย้งหรือหาข้อยุติไม่ได้ระหว่างสมาชิกในคณะกรรมการชะรีอะห์ประจำสถาบันการเงิน (Grassa, 2013)

ภาพประกอบที่ 2 แผนภาพแสดงโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสถาบันการเงินในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มา: Grassa (2013)

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพตามฐานคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่ว่าความจริงมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (subjective) พฤติกรรมของมนุษย์และสังคมมีความเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง แปรเปลี่ยนไปตามบริบทและการรับรู้ (สุรางค์ จันทวานิช, 2552; วรรณดี สุทธินรากร, 2559) การศึกษาค้นคว้านี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องความตระหนักและแนวปฏิบัติด้านชะรีอะห์ภีบาลของสถาบันการเงินฮาลาลในประเทศไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยเลือกในการวิจัยเชิงคุณภาพนี้คือการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยเลือกใช้การเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ไปยังผู้บริหารหรือคณะกรรมการของสหกรณ์อิสลามที่เข้าในระบบการกำกับดูแลสหกรณ์ในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ต โดยระบุคุณสมบัติว่าต้องเป็นคณะกรรมการดำเนินการ หรือผู้บริหาร หรืออดีตกรรมการที่เคยมีบทบาทในการบริหารสหกรณ์มาก่อน จนได้ข้อมูลอ้อมตัวที่จำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 18 คน จาก 7 สหกรณ์ ทั้งนี้การเลือกจังหวัดกระบี่และภูเก็ตเป็นพื้นที่วิจัยนั้น อันเนื่องมาจากในบรรดาจังหวัดต่างๆ ที่มีสหกรณ์อิสลามดำเนินการอยู่นั้น จังหวัดกระบี่และภูเก็ตมีสัดส่วนประชากรมุสลิมน้อยกว่าจังหวัดทางภาคใต้ตอนล่างแต่กลับมีการขยายสาขาและผลการดำเนินงานที่รุดหน้าใกล้เคียงกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ตอนล่าง

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 18 คน มีอายุในช่วง 28-70 ปี มีระดับการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีจนถึงระดับปริญญาโท มีทั้งผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ กรรมการ ผู้จัดการ จนถึงรองผู้จัดการ ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อเพื่อนัดแนะเข้าสัมภาษณ์ โดยชี้แจงโครงการวิจัย วัตถุประสงค์และการนำข้อมูลไปใช้ ให้ผู้ให้ข้อมูลทราบและได้รับการยินยอมก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล มีการขออนุญาตบันทึกเสียงการสนทนาและจดบันทึกข้อมูลก่อนทุกครั้ง รวมทั้งให้ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เลือกสถานที่และเวลาในการให้สัมภาษณ์เอง ผู้วิจัยเริ่มจากแนวคำถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็มาของสหกรณ์และลักษณะการดำเนินการของสหกรณ์ ก่อนจะเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นที่ต้องการทราบ ใช้ระยะเวลาสัมภาษณ์คนละประมาณ 30-45 นาที โดยเก็บข้อมูลในช่วงเดือนมกราคม 2561

ผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปเสียงแบบคำต่อคำ (verbatim transcriptions) แล้วใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Constant Comparative Analysis) ในการจำแนกโครงสร้างของระบบชะรีอะห์ภีบาลของสหกรณ์อิสลามในด้านชะรีอะห์ภีบาล โดยให้ผู้วิจัยแต่ละคนอ่านบันทึกเพื่อทำความเข้าใจข้อมูลที่ปรากฏก่อน จากนั้นจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่หลัก (categories) และข้อมูลรอง (subcategories) เปรียบเทียบกันโดยใช้ตารางเพื่อพิจารณาความเหมือนความต่างของข้อมูล และความเชื่อมโยงของข้อมูล ก่อนที่จะถอดตัวแบบของโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภีบาลของสหกรณ์อิสลาม

ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (credibility) ของการวิจัย โดยการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) (อรุณี อ่อนสวัสดิ์, 2551; วรรณดี สุทธินรากร, 2559) ดังนี้

- 1) ในด้านข้อมูล ผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลในหลายสถานะ ทั้งจากผู้จัดการ รองผู้จัดการ ผู้บริหารปัจจุบัน อดีตผู้บริหาร กรรมการดำเนินการ และประธานดำเนินการ จนแน่ใจในข้อมูลที่ได้รับ
- 2) ในด้านผู้วิจัย ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจะสลับผู้ซักถามในแต่ละประเด็น เพื่อข้อมูลที่ได้รับไม่มีอคติ

3) ในด้านข้อมูล ผู้วิจัยมีการตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อให้แน่ใจว่าเป็นข้อมูลที่แน่น (rich) และอิ่มตัว (saturated) ในระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทั้ง 4 คน ร่วมกันตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับงานวิชาการและการวิจัยด้านชะรีอะห์ภิบาลของต่างประเทศ และปรึกษาผู้รู้เพิ่มเติมในบริบทที่ศึกษา เพื่อให้แน่ใจเรื่องคุณภาพของข้อมูล

ผลการวิจัย

ผู้บริหารของสหกรณ์อิสลามในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ตได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาล ซึ่งสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ การแต่งตั้งอนุกรรมการด้านชะรีอะห์ภายใน การแต่งตั้งคณะกรรมการชะรีอะห์ และการแต่งตั้งคณะที่ปรึกษาชะรีอะห์แบบไม่เป็นทางการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

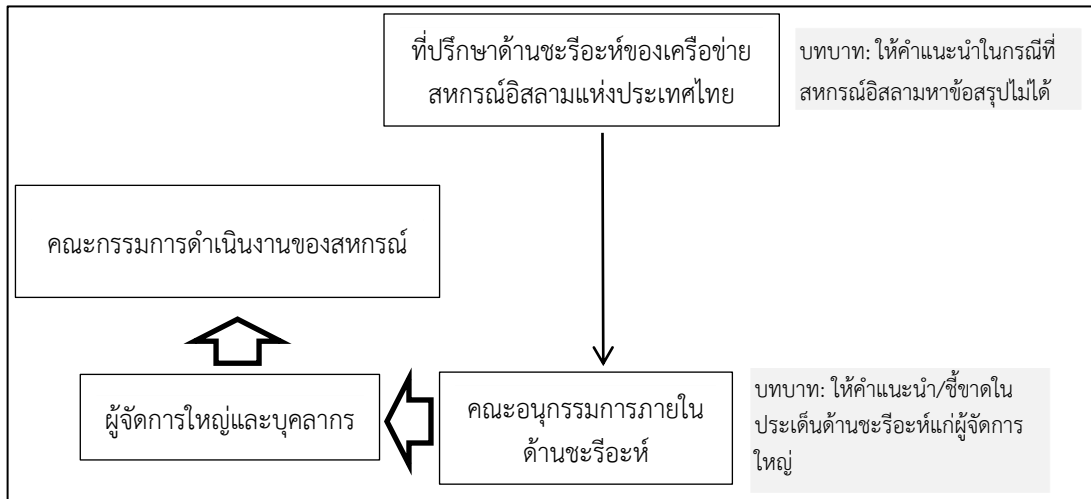
1. การแต่งตั้งอนุกรรมการภายในด้านชะรีอะห์ สามสหกรณ์จากเจ็ดสหกรณ์ในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ต ได้จัดวางโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลโดยกำหนดให้มีอนุกรรมการด้านชะรีอะห์ภายใน โดยมีคณะทำงานที่คัดเลือกส่วนหนึ่งมาจากฝ่ายสินเชื่อ ฝ่ายลงทุนและฝ่ายสวัสดิการ โดยประธานคณะอนุกรรมการด้านชะรีอะห์จะเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านชะรีอะห์ คณะอนุกรรมการภายในนี้จะอยู่ภายใต้คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ ส่วนคณะที่ปรึกษาจากภายนอกจะคัดเลือกนักวิชาการที่มีความรู้ด้านชะรีอะห์และประสบการณ์ในสหกรณ์มาก่อน หากมีประเด็นข้อสงสัยทางชะรีอะห์ทั้งที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ทางการเงินหรือการดำเนินการอื่นๆ ฝ่ายบริหารจะนำประเด็นนั้น ๆ ส่งต่อไปยังอนุกรรมการภายในด้านชะรีอะห์เพื่อพิจารณาให้ความเห็นเป็นครั้งๆ ไป ดังตัวอย่างคำพูด ดังนี้

“สมมติว่ามีโปรเจกต์เมเนเจอร์มาหารือเพื่อให้เราไปร่วมลงทุน เราต้องปรึกษาบอร์ดชะรีอะห์ของเราก่อนว่า การไปร่วมลงทุนนั้นมันอยู่ในหลักการอิสลามหรือไม่ ... โดยเราจะปรึกษาบอร์ดชะรีอะห์ของเราในทุกโครงการ (โปรเจค) ที่เข้ามา...”

“...บอร์ดชะรีอะห์ จะมีตัวแทนจากทุกฝ่ายของสหกรณ์ รวมเป็นอนุกรรมการด้านชะรีอะห์ มีประชุมทุกเดือน ส่วนที่ปรึกษาจะดึงมาจากนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย...ที่ปรึกษาจะปรึกษาเป็นครั้งๆ ไป”

“อนุกรรมการด้านชะรีอะห์ จะไม่ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ ... ประเด็นต่างๆ จะนำเข้าอนุกรรมการภายในด้านชะรีอะห์ก่อน (เพื่อคัดกรอง หาข้อสรุป) จากนั้นจะนำความเห็นดังกล่าวเข้าที่ประชุมของคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์”

“...พวกผมรุ่นก่อตั้งไม่ได้มีความรู้ด้านชะรีอะห์อะไรมากนักในตอนต้น เริ่มจากเล็กๆ ทำกันเอง จบป.สี่ ทำด้วยใจรัก เมื่อเงินเยอะขึ้นก็หากรรมการมาช่วยดูแล อาศัยการปรึกษากับผู้รู้จากปัตตานีอยู่ตลอด หลังๆ เมื่อมีนักศึกษาจบใหม่ที่มีความรู้ก็ดึงมาช่วยงาน...”

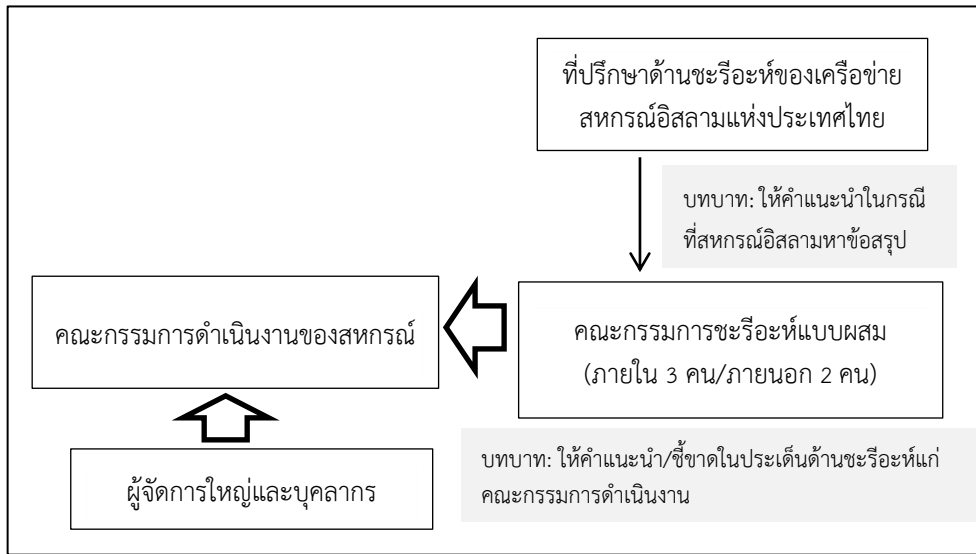
ภาพประกอบที่ 3 โครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลาม แบบที่ 1

2. การแต่งตั้งคณะกรรมการชะรีอะห์แบบผสม ผู้ให้ข้อมูลจากสหกรณ์หนึ่งกล่าวถึงโครงสร้างการจัดตั้งคณะกรรมการชะรีอะห์ของสหกรณ์ไว้ว่า ทางสหกรณ์คัดเลือกกรรมการชะรีอะห์จากภายในสหกรณ์จำนวน 3 คน และผู้รู้ในชุมชนที่ได้รับการไว้วางใจจากสมาชิกสหกรณ์ จำนวน 2 คน โดยคณะกรรมการชะรีอะห์ชุดนี้จะมีการประชุมเป็นประจำเพื่อกำกับดูแลสหกรณ์ให้ถูกต้องตามหลักชะรีอะห์ประเด็นข้อสงสัยจะถูกนำเข้าไปประชุมดังกล่าวเพื่อหาข้อสรุปก่อนนำเข้าไปประชุมคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ดังตัวอย่างคำพูด ดังนี้

“เรามีกรรมการชะรีอะห์ของสหกรณ์เอง โดยแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ ... แต่ถ้ามีปัญหาเชิงลึกจะปรึกษาชุมชนมุสลิมอิสลาม”

“สหกรณ์...เป็นสหกรณ์เล็กๆ...ใช้คนในพื้นที่ คนที่คนนับถือ เช่น ครูบาอาจารย์ โต๊ะครู เป็นที่ปรึกษา สมาชิกก็จะรู้จัก ตอนนี้ได้ขยายเอากรรมการอิสลามประจำจังหวัดเข้ามาด้วย”

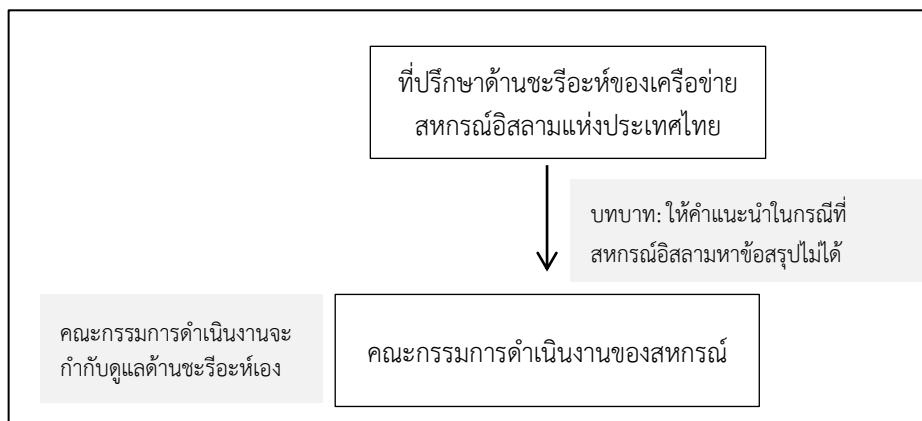
“ในคณะกรรมการชะรีอะห์หลักจะมี 3 คน ที่ดูแลเรื่องนี้โดยตรง จะเป็นชาชีอะห์บอร์ดประจำสหกรณ์ไม่มีการเปลี่ยนแปลง อีก 2 คนจะคัดเลือกจากผู้รู้ในชุมชน ผู้รู้จะเป็นผู้รู้ศาสนาอิสลามทั่วไป ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นผู้รู้ด้านการเงินอิสลาม”

ภาพประกอบที่ 4 โครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลาม แบบที่ 2

3. การแต่งตั้งคณะที่ปรึกษาชะรีอะห์ มีสามสหกรณ์ที่คณะกรรมการดำเนินงานของสหกรณ์จะใช้ดุลยพินิจในการกำกับดูแลด้านชะรีอะห์เอง เนื่องจากคณะกรรมการดำเนินงานเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจหลักชะรีอะห์ระดับหนึ่ง และสหกรณ์มีขนาดเล็ก หากมีประเด็นปัญหาทางด้านชะรีอะห์ที่เกินกำลังการวินิจฉัยของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ประธานสหกรณ์จะให้การติดต่อโดยส่วนตัวไปยังที่ปรึกษาชะรีอะห์ ผู้ให้ข้อมูลระบุว่าโดยส่วนใหญ่จะใช้วิธีการโทรศัพท์หรือแวะไปเยี่ยมเป็นการส่วนตัวเมื่อมีโอกาส

“ที่ปรึกษาทางเรื่องของชะรีอะห์ เราจะใช้ที่ปรึกษาชะรีอะห์ของเครือข่ายสหกรณ์อิสลาม... บอร์ดนี้ไม่ได้มีการประชุม เราจะโทรศัพท์ไปปรึกษาหรือไปหาโดยส่วนตัว”

ภาพประกอบที่ 5 โครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลาม แบบที่ 3

สรุปและอภิปรายผล

จากการให้ข้อมูลของผู้บริหารสหกรณ์อิสลามทั้ง 4 สหกรณ์ในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ต ในด้านโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาล สามารถอภิปรายได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. การเปรียบเทียบกับโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสถาบันการเงินอิสลามในต่างประเทศ
ประเด็นโครงสร้างด้านชะรีอะห์ของสหกรณ์อิสลามในจังหวัดกระบี่ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลได้บอกเล่ามีด้วยกัน มีด้วยกัน 3 รูปแบบด้วยกัน คือ คณะอนุกรรมการภายในด้านชะรีอะห์ คณะกรรมการชะรีอะห์แบบผสม และคณะที่ปรึกษาด้านชะรีอะห์ภายนอก พบว่าสหกรณ์ส่วนใหญ่มีรูปแบบโครงสร้างด้านชะรีอะห์ คล้ายคลึงกับโครงสร้างด้านชะรีอะห์ของสถาบันการเงินอิสลามแถบตะวันออกกลาง นั่นคือสถาบันการเงินอิสลามแต่ละที่มีคณะกรรมการชะรีอะห์ของตนเองทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำและดูแลการดำเนินงานให้สอดคล้องกับหลักชะรีอะห์ ในส่วนของคณะที่ปรึกษาชะรีอะห์ของเครือข่ายสหกรณ์แห่งประเทศไทยจะทำหน้าที่คล้ายกับคณะกรรมการชะรีอะห์สูงสุดของประเทศในโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสถาบันการเงินอิสลามในประเทศแถบตะวันออกกลางจะไม่แทรกแซงคือให้แนวทางด้านชะรีอะห์แก่สถาบันการเงินในประเทศ หากแต่ให้คำชี้แนะในกรณีของแต่ละสถาบันการเงินนั้นๆ ร็องซอ (Grassa, 2013; Hasan, 2011) อย่างไรก็ตาม ในบางสหกรณ์อิสลามที่มีขนาดเล็กก็พึ่งพิงคณะที่ปรึกษาของเครือข่ายสหกรณ์อิสลามแห่งประเทศไทยในประเด็นข้อสงสัยด้านชะรีอะห์ โดยไม่มีคณะกรรมการชะรีอะห์ของสหกรณ์เอง ในส่วนนี้หากเครือข่ายสหกรณ์อิสลามแห่งประเทศไทยปรับบทบาทเชิงรุกในการวางแนวทางการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามตามหลักชะรีอะห์ภิบาลจะสามารถช่วยเหลือสหกรณ์อิสลามขนาดเล็กและเสริมการกำกับดูแลสหกรณ์อิสลามขนาดกลางและใหญ่ได้อีกด้วย

2. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามหลักชะรีอะห์

นโยบายและแผนด้านชะรีอะห์ภิบาล สหกรณ์ทั้ง 4 แห่งได้ให้ข้อมูลตรงกันในเรื่องนโยบายของสหกรณ์ที่ใช้ชะรีอะห์นำ มุ่งดำเนินกิจกรรมของสหกรณ์ให้สอดคล้องกับหลักชะรีอะห์ ที่ประชุมในทุกระดับ เน้นย้ำในเรื่องนี้เสมอ แต่เมื่อพิจารณาถึงแผนงานพบว่านโยบายดังกล่าวยังไม่สามารถเปลี่ยนเป็นแผนงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมได้มากนัก ด้วยลักษณะของสหกรณ์ที่มีการปรับเปลี่ยนคณะกรรมการดำเนินงานตามระเบียบวาระของสหกรณ์จึงทำให้การส่งต่อนโยบายและแผนไม่ต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามเครือข่ายสหกรณ์อิสลามที่เกิดขึ้นจะช่วยเสริมความเข้มแข็งในประเด็นนี้ให้กับแต่ละสหกรณ์ได้หากหันมาทำงานเชิงรุกมากขึ้น

ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะในการวิจัย

ในการทำวิจัยในครั้งนี้ได้รับการอำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลจากสหกรณ์อิสลามเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลในบางสหกรณ์อาจไม่ใช่คนที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลสหกรณ์โดยตรง เนื่องจากติดภารกิจบางประการ นอกจากนี้ความเข้าใจต่อประเด็นชะรีอะห์ภิบาลยังคงเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่ได้แพร่หลายนักในสหกรณ์อิสลามในประเทศไทย แม้สหกรณ์อิสลามให้ความสำคัญต่อหลักชะรีอะห์มาเป็นอันดับแรก แต่การอบรมให้ความรู้และการจัดการในเรื่องนี้ยังคงไม่เป็นระบบเท่าที่ควร

จากผลการวิจัยพบว่าโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของสหกรณ์อิสลามที่เป็นอยู่มี 3 รูปแบบ โดยทั้งสามรูปแบบสามารถพัฒนาให้มีลักษณะของความโปร่งใสและการตรวจสอบย้อนกลับได้ โดยใช้จุดแข็งคือเครือข่ายสหกรณ์อิสลามของจังหวัดและของภูมิภาคที่จะช่วยสนับสนุน ทั้งนี้สหกรณ์อิสลามในจังหวัดใกล้เคียงสามารถนำรูปแบบโครงสร้างด้านชะรีอะห์ภิบาลของจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ตไปปรับ

ใช้ตามบริบทและศักยภาพของสหกรณ์ของตน

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยเสนอว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการอบรมให้ความรู้ของสหกรณ์อิสลามและการจัดการระบบกำกับดูแลสหกรณ์อิสลามให้สอดคล้องกับชะรีอะห์เป็นอีกสองเรื่องที่น่าสนใจในการทำวิจัยในอนาคต

คำขอบคุณ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันฮาลาล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำหรับการสนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณสหกรณ์อิสลามในจังหวัดกระบี่และจังหวัดภูเก็ตที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (28 กุมภาพันธ์ 2561). *ข้อมูลสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2559*. สืบค้นจาก <http://app1.cpd.go.th/profile/>
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (31 ธันวาคม 2559). *สารสนเทศสหกรณ์ในประเทศไทย*. สืบค้นจาก <http://app1.cpd.go.th/e-book-coop/>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (15 กรกฎาคม 2560). *การกำกับดูแลสถาบันการเงิน*. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/BOTStoryTelling/Pages/FinancialInstitutions_StoryTelling_Fl.aspx
- พรชัย เพชรทองคำ. (2550). *บทบาทและหน้าที่ของคณะที่ปรึกษาด้านศาสนา (ชารีอะห์) กรณีศึกษาธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย*. ปริญญาานิพนธ์ ร.ม. (สาขาวิชาการบริหารจัดการสาธารณะสำหรับนักบริหาร). กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนชยา อรุณศ. (2553). *การศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนาการเงินอิสลามของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มัชลิน สุหลง และเกษตรชัย และหิม. (2558). การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีผลต่อการดำเนินงานสหกรณ์อิสลามในประเทศไทยและการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลระหว่างสหกรณ์ออมทรัพย์และสหกรณ์บริการ. *วารสาร อัล-ฮิกมะฮ์*, 5(10), 27-36.
- วรรณดี สุทธิวรการ. (2559). *การวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยในกระบวนการทัศน์ทางเลือก*. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2552). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณี อ่อนสวัสดิ์. (2551). *ระเบียบวิธีวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. พิษณุโลก : ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- AAOIFI. (2010). *Accounting, Auditing and Governance Standards for Islamic financial institutions*. Manama : AAOIFI.
- Grassa, R. (2013). Shariah supervisory system in Islamic Financial Institutions: New issues and challenges: a comparative analysis between Southeast Asia models and GCC models. *Humanomics*, 29(4), 333-348.

- Hasan, Z. (2011). A survey on Shariah governance practices in Malaysia, GCC countries and the UK. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 4(1), 30-51.
- Hassama, A. (2017). Risk Management Practices of Islamic Financial Institutions in the Southernmost Provinces of Thailand. *The Journal of Risk Management and Insurance*, 21(1), 1–13.
- IFSB. (2009). *Guiding Principles on Shariah Governance Systems for Institutions Offering Islamic Financial Services*. Kuala Lumpur : IFSB.
- Obid, S. N. S., & Naysary, B. (2014). Toward a comprehensive theoretical framework for Shariah governance in Islamic financial institutions. *Journal of Financial Services Marketing*, 19(4), 304–318.
- Rammal, H.G. (2006). The importance of Shariah supervision in IFIs. *Corporate Ownership and Control*, 3(3), 204-208.
- Usmani, M. T. (2002). *An Introduction to Islamic Finance (Vol. 20)*. Norwell, MA 02061, USA: Kulwer Law International.